

Tóth Tihamér

h o z z á s z ó l á s a

A BÜNMEGELŐZÉS VIKTIMOLÓGIAI LEHETŐSÉGEI

A társadalomra, a közösségre és az egyénre egyaránt veszélyes bűnözés elleni küzdelem szükségességére s ennek különböző módszereire utaló dokumentumok a történelmi fejlődés minden időszakából ismertek.

A bűnüldözés modern intézményrendszerének kialakulásáig a bűncselekményektől való visszatartás jellegzetes módja az elkövetőkkel szemben alkalmazott kegyetlen, elrettentő büntetések arzenálja volt. A bűncselekményeket megfosztották tényjellegüktől, úgy tekintették, mint a fennálló rendnek a megtámadását, a törvény puszta megszegését, amelyek miatti büntetés alkalmazása nem más, mint önvédelem, védekezés az elkövetőkkel szemben.

A bűnügyi tudomány fejlődése, kutatási eredményeinek a gazdagodása elvezetett annak felismeréséhez, hogy a bűnözéssel mint társadalmi tömegjelenséggel szemben nem lehet eredményesen és tartósan küzdeni a retorziók alkalmazásával, hanem az elkövető antiszociális személyiségének befolyásolásával, illetve a bűncselekmények feltárható okaihoz és körülményeihez igazodó megelőző intézkedésekkel.

A büntetőjogi büntetés változatlanul megmaradt a bűnözéssel szembeni küzdelem alapvető eszközének. A bűncselekmények súlyával és következményeivel arányos az elkövető antiszociális személyiségének veszélyességéhez igazodó, a bűnösségi körülményeket figyelembe vevő, az alapvető emberi jogokat és a demokratikus büntetőeljárás alapelveket tiszteletben tartó büntetés kiszabás napjainkban is jelentős szerepet tölt be a bűnözés elleni küzdelemben.

A büntetés preventív jellege azonban korántsem csak a szigorúságában mutatkozik, hanem elkerülhetetlenségében. Ezért fontos, hogy egyet-

len bűncselekmény se maradjon felderítetlen.

A büntetőeljárás alapját képező tényállás bizonytalan, a valóságnak megfelelő tisztázása, a bűnösség bizonyítása, a vádemelés előkészítése mellett a további bűncselekmények megelőzése végett szükséges intézkedések kezdeményezése is a nyomozás során valósulhat meg.

Az állampolgárok elleni bűncselekmények egy jelentős részénél is lehetőség van a szignalizációra azokhoz az állami és társadalmi szervekhez, amelyek feladatkörükben eljárva segíthetik a társadalomra veszélyes, a társadalmi beilleszkedési zavarokat okozó, a bűnelkövetéshez vezető körülmények felszámolását, a kriminális veszélyeztetettség csökkentését.

A bűnözés mint jogellenes tömegjelenség megelőzésének szélesebb körűnek kell lennie, mint ami a megtörtént és ismertté vált bűncselekményekkel szembeni büntetőjogi eszközök alkalmazásával elérhető. Ezért szükség van a bűnmegelőzés társadalmi intézményrendszerére.

A bűnmegelőzés társadalmi intézményrendszere olyan gazdasági, szociális, politikai, kulturális-nevelő és egyéb viszonyok fejlesztését teszi indokolttá, amelyek megszüntetik mindazokat az objektív és szubjektív okokat, illetve körülményeket, amelyek tömeges méretekben előidézhetik a bűnözést.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának a jogalkalmazás jogpolitikai elveiről szóló határozata a bűnözés elleni küzdelem továbbfejlesztése érdekében felhívta a figyelmet arra, hogy a bűnözés objektív és szubjektív okainak feltárása s ezek megszüntetése céljából meg kell teremteni a társadalom valamennyi tagjának és szervezetének a bűnmegelőzési feladatokban való együttműködését jobban biztosító szervezeti formákat és módszereket.

A bűnözés megelőzése társadalmi intézményrendszerének szervezésében, az ebben közreműködő állami, gazdasági és szociális szervek s intézmények tevékenységének, valamint a lakosság ezirányú részvételének koordinálásában jelentős feladatai vannak a tanácsoknak.

A társadalmi élet minden területén egyre szélesebbé válik az állampolgárok és egyes közösségek öntevékeny közreműködése a közösségi és egyéni problémák megoldásában. A társadalomra veszélyes jogsértő tömegjelenséget képező, következményeiben egyre károsabbá és veszélyesebbé váló bűnözés növekedésének megállítása, majd fokozatos visszaszorítása mind erőteljesebben veti fel a személyükben, jogaikban, jogos érdekeikben, illetve javaikban megsértett, károsodott vagy veszélyeztetett állampolgárok cselekvő közreműködésének szükségességét.

A viktimológiai ismeretek gazdagodásának eredményeként, a bűnmegelőzés társadalmi szervezeteinek kibontakozó és módszereiben egyre szélesedő formájaként alakult ki és szerveződött a lakosság kriminálisan veszélyeztetett közösségi csoportjainak, illetve egyes tagjainak önvédelmi tevékenysége. E tevékenység, bár elsősorban a vagyontárgyak őrzésére irányul, de mindinkább kiterjed a személyvédelemre és egyes települések lakossága köznyugalmát szolgáló közbiztonság fenntartására.

A viktimológiai bűnmegelőzés szervezete szorosan kapcsolódik a büntetőjogi, illetve a társadalmi jellegű bűnmegelőzés intézményrendszeréhez, azzal dialektikus egységet alkot. Alapját az ismertté vált össz-bűnözés, illetve az állampolgárok személye, jogai, jogos érdekei, illetve javai elleni bűncselekmény csoportok bűnüldözésbeli összesített tapasztalatai képezik. A bűnmegelőzésnek ez a formája arra irányul, hogy áldozatorientáltan csökkentse a bűnelkövetési lehetőségeket, folytatását megakadályozza vagy megnehezítse a megkezdett bűncselekmény befejezését, annak folytán keletkezett sérelem, kár, veszélyhelyzet bekövetkezését, ugyanakkor növelje az elkövető mielőbbi leleplezését, s ezáltal büntetőjogi felelősségre vonásának elkerülhetetlenségét. Alkalmazása során többnyire számítani lehet - elsősorban a kriminálisan az átlagosnál jobban veszélyeztetett - az állampolgárok aktív közreműködésére. A bűnmegelőzésnek ezirányú formája jobban hoz-

zá igazítható a bűnözés aktuális helyzetéhez, s ezen belül is az állampolgárok elleni bűnelkövetés sajátosságaihoz, módjaihoz, s ezen az alapon célirányosabbá tehető a kriminalitással szembeni korszerű védekezési lehetőségek.

A csoportos viktimológiai bűnmegelőzés a kriminálisan veszélyeztetett települési helyeken együttélő /illetve ingatlanl vagy más vagyontárgyakkal rendelkező/ állampolgárokra a várhatóan ott elkövetésre kerülő bűncselekményeknek megakadályozására, illetve végrehajtásának megnehezítésére irányuló önvédelmi tevékenysége. A kriminálisan veszélyeztetett települési helyeken a lakosság csoportosan együttműködve szomszédságon alapuló biztonsági stratégiák kidolgozásával törekszik a területen várható - elsősorban a vagyont károsító - bűncselekmények megelőzésére.

Az egyéni viktimológiai bűnmegelőzés a kriminális magatartás miatt veszélyeztetett állampolgárok önvédelmének ellátására vonatkozó ajánlások. Ezek olyan biztonsági eszközök, védekezési módszerek, amelyek az egyes állampolgárok személyének biztonságát, jogainak zavartalan gyakorlását, jogos érdekeinek érvényesülését, illetve javainak önerővel történő megőrzését segíthetik elő.

A viktimológiai bűnmegelőzés mind jobban kiterjed az életkoruk, foglalkozásuk, kapcsolatuk miatt kriminálisan veszélyeztetett állampolgárok személyének védelmére.

A bűncselekmények állampolgár sértettjei személyiségének vizsgálata alapján az állapítható meg, hogy az emberi életkorosztály két pólusa a gyermekek és fiatalok, illetve az idősek kriminálisan veszélyeztetettsége különösen figyelemreméltó, ezért irányukban célirányos viktimológiai jellegű bűnmegelőzés szervezése indokolt.

Az állampolgárok társadalmi-gazdasági tevékenysége, foglalkozása, társadalmi megbízatása egyik meghatározója a kriminális veszélyeztetettségüknek. Az egyes foglalkozások, illetve társadalmi megbízatások jellegéből adódik, hogy

az azt elvégző személyek bizonyos bűncselekménycsoportoknak az átlagoshoz képest jelentősebben válhatnak áldozatává. Olyan tevékenységet végeznek, amely miatt más foglalkozásúakhoz, társadalmi megbízatást ellátókhöz képest jobban ki vannak téve az elkövetők bűnös támadásának.

A társadalmi-gazdasági tevékenységük, illetve a foglalkozásuk, társadalmi megbízatásuk miatt az átlagoshoz képest kriminálisan veszélyeztetettebbek védelme érdekében olyan biztonsági rendszabályokat dolgoznak ki /illetve támadás elhárításához szükséges eszközöket rendszeresítenek/, amelyek a bűncselekmények elkövetésének megelőzését, illetve folytatásuknak, befejezésüknek megakadályozását segíthetik elő. A biztonsági védelmi rendszabályok ismerete, valamint az ezzel kapcsolatos rendszabályok megtartása a munkarend, illetve az adott tevékenység ellátásának egyik alapvető feltétele, amelynek megtartását következetesen ellenőrizni szükséges.

A társadalom tagjainak kapcsolatkonfliktusokból adódó személyük - elsősorban életük, testi épségük, egészségük - elleni kriminális veszélyeztetettsége figyelemreméltó.

Az embereket általában sem fiatalokkorukban, sem később nem készítik fel - megfelelő szociálpszichológiai neveléssel és tanácsadással - az életben megszokott és természetes konfliktusok, nehézségek és kudarcok józan, de céltudatos elfogadására, megoldására.

Az emberi kapcsolatkonfliktusok rendezését segítő állami, társadalmi szervezet alapjai kialakíthatók az egész lakosságot átfogó és már működő egészségügyi gyógyító-megelőző, család-, nő-, valamint anya-csecsemő és gyermekvédelmi hálózat részeként, annak speciális irányú fejlesztésével.

Az állampolgárok személye, jogai, jogos érdekei, illetve javai elleni társadalomra veszélyes, jogellenes megnyilvánulásainak visszaszorítására az ilyen jellegű bűncselekményektől való visszatartás érdekében alkalmazni lehet

adminisztratív jellegű intézkedéseket is, elsősorban rendőrhatalósági figyelmeztetést, súlyosabb esetben pedig a rendőri felügyeletet.

A viktimológiai bűnmegelőzés szervezete az állampolgárok személye, jogai, jogos érdekei, illetve javai elleni bűncselekmények elkövetésére alkalmat adó áldozatorientációjú vonzási tényezőknek /viktimális szenzitivitás/ feltárására, érvényesülésüknek figyelemmel kísérésére, ellenőrzésére, illetve megszüntetésére irányul.

Az áldozatorientációjú vonzási tényezők olyan sértetti körülmények, amelyek egyrészt befolyásolják az elkövetőnek bűnös magatartására vonatkozó akaratelhatározását, illetve meghatározzák az áldozat, a károsult kiválasztását, másrészt lehetővé teszik, vagy megkönnyítik a bűncselekmény véghezvitelét.

Az állampolgárok személye, jogai, jogos érdekei elleni bűncselekmény elkövetésének vonzási tényezője származhat a sértett személyiségéből, a társadalmi-gazdasági helyzetéből, foglalkozásából, elkövetővel való kapcsolatkonfliktusából, viselkedéséből, s más egyéb körülményekből. Ehhez hozzájárul a sértett közelsége, védtelensége, kiszolgáltatottsága.

A személyek javait károsító bűncselekmények vonatkozásában vonzási tényező lehet a vagyontárgyak, értékesebb dolgok birtoklása, nem megfelelő őrzésük folytán lehetőség elvételükre, eltulajdonításukra.

Az áldozatorientált vonzási tényező egyik lényeges körülménye a bűncselekményt lehetővé tevő, illetve a végrehajtást megkönnyítő feltételeknek, s hatásuk érvényesülésének befolyásolása által célirányosabban megelőzhető az állampolgárok csoportjai, illetőleg egyes tagjai elleni kriminalitás, mégpedig az érintett személyek célirányosan szervezett közreműködésével.

A viktimológiai bűnmegelőzés szervezete kiszélesíti a bűnözés visszaszorítása érdekében végzett osztálytársadalmi küzdelem eszközeit és módszereit, s ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy az állampolgárok közül mind kevesebben válhassanak bűncselekmények áldozatává.